

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2

Temmuz / July 2023

Ss. / Pp. 1-26

EX MACHINA: YAPAY ZEKÂNIN POST-KADINLAŞTIRILMASI VE KADINSAL GÜNAHKÂRLIĞIN SİNEMASAL YENİDEN ÜRETİMİ¹

Savaş KESKİN²

Hakan YILMAZ³

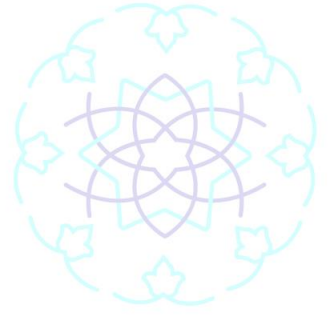
Özet

Öteki olanın sinemasal görünümüne ilişkin paradokslara bir yenisini eklemleyen Ex Machina filmi bu çalışmanın varsayımına göre, kadın kimliğinin mitolojik günahkarlığı ile yapay zekanın çağdaş günahkarlığını sentezleyen bir yeniden üretim düzeneği olarak çalışır. Nitekim çağdaş söylenlerin göstergebiliminde sembolik performatifliği ile bilinen kadın kimliği, beden ötesi post-modern imgelerini post-kadınlık olarak yeniler. Yapay zeka ve insan arasındaki ilişkinin geleceğini post-insanlık olarak metis bir formda yorumlayan egemen görüş, kadın ve adam (insan) arasındaki ilişkinin geleceği hususunda heteronormatif bir suskunluktur. Bu çalışma, bir kadın olarak görünen yapay zekanın insanla ilişkisi bağlamında, ‘kadın olarak kötülener yapay zeka’ ya da ‘yapay zeka olarak kötülener kadın’ önermelerinin göstergebilimsel özdeşliklerini sınamaktadır. Kadın olarak kötülener/günahkarlaştırılan kadın, yapay zeka olarak kötülener/günahkarlaştırılan kadın formuyla bir nevi post-kadınlıktır. Bu çalışmanın amacı, Ex Machina filmindeki post-kadınlığı ve bu performatif sembolüğün erkek ile ilişkisini gösteren kodları çözümleyerek sinemada egemen olan heteronormatif bakışın yapay zekanın ırksallığı ve cinselliği meselelerinde nasıl yaşatıldığını anlamayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, filmde kadın olarak yapay zeka ve erkek olarak erkek kimliklerinin gösterenleri ve gösterilenleri, temel karşıtlıkları ve dizgeleri üzerinden göstergebilimsel bir okuma yapılmaktadır. Çünkü, bir yapay zekanın kadın olarak

¹ Bu makale, IPEC (Uluslararası Politika, Ekonomi ve İletişim) Dergisinin 2021 tarihli ilk sayısında yayımlanmasına rağmen, ilgili derginin 2. sayısı ile birlikte yayın hayatına son vermesi ve yayıncıdan alınan kesin sonlanma kararının değerlendirilmesi sonucunda; dolaşımda kalmasını sağlamak amacıyla tekrar yayımlanmıştır.

² Sorumlu Yazar, Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu, Görsel-İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı

görüldüğü bir dünya, ister sinematografik isterse de organik olsun, mutlaka egemen bir erkekliğin de varlığına işaret eder. Çalışma, filmdeki protagonistin kim olduğuna kuşkuyla yaklaşır ve kadın olarak yapay zekanın aslında bir antagonisti daha çok andırdığını saptar.

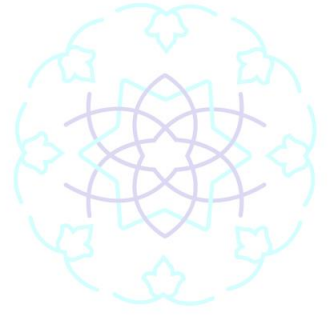
Anahtar Kelimeler: Ex Machina, Post-Kadınlık, Post-İnsanlık, Erkeklik, Yapay Zeka

EX MACHINA: POST-FEMINIZATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND CINEMATIC REPRODUCTION OF FEMALE SINFULNESS

Abstract

The film Ex Machina, which adds a new paradox to the paradoxes of the cinematic aspects of the other, works as a reproduction mechanism that synthesizes the mythological sinfulness of female identity and the contemporary sinfulness of artificial intelligence, according to the assumption of this study. As a matter of fact, female identity, known for its symbolic performativity in the semiotics of contemporary discourses, renews post-modern images beyond the body as post-femininity. The dominant view, which interprets the future of the relationship between artificial intelligence and human in a meticulous form as post-humanity, is in a heteronormative silence about the future of the relationship between woman and man (human). This study tests the semiotic identities of artificial intelligence, which appears to be a woman, in the context of its relation to human beings, of "artificial intelligence, which is denigrated as a woman" or "a woman who is denigrated as artificial intelligence". The woman who is denigrated / sinned as a woman is a kind of post-femininity with her form of an artificially dishonored / sinful woman. The aim of this study is to analyze the post-femininity in Ex Machina and the codes that show the relation of this performative symbolism with the man, and to understand how the heteronormative view that dominates the cinema is kept alive in the issues of raciality and sexuality of artificial intelligence. For this purpose, a semiotic reading is made on the demonstrators and demonstrations of artificial intelligence as women and male identities as men, their basic oppositions and systems. Because, a world in which an artificial intelligence appears as a woman, whether cinematographic or organic, necessarily points to the existence of a dominant masculinity. The study is skeptical of who the protagonist in the film is, and finds that the artificial intelligence as a woman actually resembles more of an antagonist.

Key Words: Ex Machina, Post-Femininity, Post-Humanity, Masculinity, Artificial Intelligence.

Giriş ve Teorik Çerçeveleme: *Kadın, Yapay Zeka Olarak Kimdir?*

Bu metnin eleştirel düşünümü, yapay zekanın daemonik formlarını farklı suretlerde klişeleştirilmesiyle meşhur Hollywood sinemasının, yeni bir deneysel klişeyi kadın kimliğine ilişkin teolojik ve mitolojik klişelerle sentezlediği paradoksal bir örnek tarafından tetiklenir: *Ex Machina*. Metnin eleştirel yaklaşımındaki varsayım, iki müzmin klişenin ilişkilendirilmesine kalkışan paradoksal denklemin açmazında sorunsallaşır. Çünkü film hakkında sınıması mümkün olan; ‘yapay zekayı kötülemek için onu kadınlaştırmak’ ve ‘kadını kötülemek için onu yapay zekalaştırmak’ varsayımlarından birinin doğruluğu, diğerinin de doğruluğudur. Nitekim bu varsayımsal paradoks, filmin adından ilhamla çözümlenebilir. Cain’e göre (2010: 7) antik Yunan dramaturjisinde ‘Deus Ex Machina¹ (Makineden Tanrı)’ olarak kalıplaşan kurgusal ve yapımsal çare, çözümsüzlük ve düğümlenmenin umulmadık anında beliren göksel müdahaleyi tanımlamakta kullanılır. Bir ‘Nemesis’ olarak yorumlanması mümkün olan beklenmedik ilahi müdahaleye atıfla, filmin kadın kimliği ve yapay zeka arasında kurmaya çalıştığı ilişkişimin ‘Femina Ex Machina (Makineden Kadın)’ ya da ‘Machina Ex Femina (Kadından Makine)’ olarak yorumlanmasında bir behis olmamalıdır. Çünkü bu eşlev, bir tür ‘post-insanlık’ olarak yorumlanan yapay zeka katılımlı toplumun, aslında bir ‘post-kadınlık’ olarak tanımlanıp tanımlanamayacağına ilişkin sorunun (Ferrando, 2014: 1-3) anlaşılmasına katkı sunabilir. Yapay zeka antropomorfiğinin ticari örneklerindeki kadın kimliği baskınlığı (Kim v.d., 2019: 251-252), bu sorunun haklılığına örnek gösterilebilir.

Bu metin, *Ex Machina* filmindeki post-kadınlığın sunumunu ve kadınsal günahkarlığın heteronormatif yeniden üretimini, yapay zekanın daemonik formunda sentezlenen klişe dışı bir semiyolojik modelleme olarak saptamayı amaçlar. Çünkü yapay zekanın bir ‘öteki’, ‘tehlikeli’ ve ‘ayartıcı’ olmasıyla (Müller, 2016; Richardson, 2020), Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahit)

¹ Latince bir kavram olan Deus Ex Machina, bazı eski Yunan tiyatro oyunlarında, trajedinin tanrılarını veya kahramanlarını sahneye çıkarmak için kullanılan sahne makinesiydi ve görünüşte çözüm yolu olmayan bir krizin çözümü için kullanılırdı (Papadogiannis v.d., 2010: 1).

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkarlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

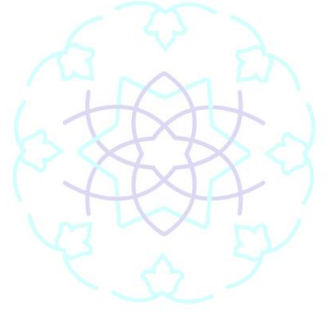
Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2

Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

anlatılarında kadının ‘öteki’² ve ‘ayartıcı’ oluşu arasındaki güçlü bağ, filmdeki ilişkisel göstergeler üzerinden okunabilir. Bunun yanı sıra, yapay zekanın ‘günahkarlığı’ ile kadının ‘günahkarlığının’ ortak noktaları ‘Tanrı gibi olma’ vaadinde olumsuzlanır. Yapay zekanın, insanın ‘yaratıcılığının’ üst noktası olması (Kim & Kim, 2012), klişe ötesi bir yapay zeka anlatısı içeren Transendence (Evrin) filminde, radikal Hristiyan bir örgüt üyesi ile yapay zeka tasarımcısı Dr. Will Caster arasındaki bir diyalogda şöyle ifadeleşir;

-Doktor Caster, yeni bir Tanrı mı yaratmak istiyorsunuz, kendi Tanrınızı?

- Bu çok güzel bir soru. Ee, insanoğlu bunu hep yapmaz mı zaten?

Bu diyalogda simgesel olarak temsil edilen ‘yaratıcılığın ayartısı’, Eski Ahit’in Tekvin (Yaratılış) bölümündeki Havva ile Daemonik Yılan diyalogunda da kendini gösterir (Tekvin, 3/1-5).

-Tanrı gerçekten ‘bahçedeki ağaçların hiçbirisinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?

-Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz. Ama Tanrı ‘Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın, yoksa ölürsünüz’ dedi.

- Kesinlikle ölmezsiniz. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyile kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız.

‘Tanrı gibi olma’ vaadinin, yani büyük günahın ilk günahkarı olan Havva (ya da kadın), yediği meyveyi Adem’e (ya da ‘insan’) yedirir ve böylece ayartıcı olur. Nitekim Eski Ahit’in Tanrısı, kadının soyu ile şeytanın soyunu birbirlerine düşman edeceği kehanetinde bulunur (Tekvin, 3/15). Bunun yanı sıra Adem’e, ‘*Karının sözünü dinlediğin ve sana ‘meyvesini yeme’ dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi!*’ (Tekvin, 3/17) diye seslenerek

² Eski Ahit’in Tekvin (Yaratılış) bölümünde ilk kadın olarak bilinen Havva’nın yaratımına ilişkin Tanrı yaklaşımı şöyle ifade edilir (1/18); *"Adem'in yalnız kalması iyi değil" dedi, "Ona uygun bir yardımcı yaratacağım"*. Bu ifade, kadının varlığını simgeleyen ‘yardımcılık’ ve ‘ötekilik’ arasında bağ kurmak için kanıtlaştırılabilir. Nitekim İbranicede ‘Adem’ ismi, insan anlamına gelir. Kadın bu anlamda tam manasıyla insan değil, insan yardımcısıdır.

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

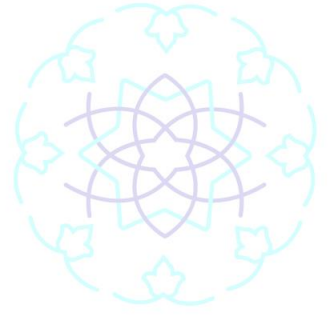
Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2

Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

aslında büyük günahın, kadının günahı olduğunu anlatır. Çünkü Adem'in günahı, 'günahkar kadın' tarafından ayartılmaktır. Ex Machina filminde, ana karakter olan yapay zeka 'Ava'nın, yaratılış mitindeki Havva'nın İngilizce karşılığı olan Eva ile bir esin ilişkisi kurması, onu günahkar kadın olarak tanımlamak için dolaysal bir yeterlidir.

Filmin, 'iki günahkarı' tek bir 'günahta' bütünleştirme denemesi, aynı zamanda kadim bir günah miti ile çağdaş bir günah miti arasında melez anlatılar oluşturma arzusundan kaynaklanabilir. Fakat mu metin, söz konusu iki olumsuzluğun ya da 'iki eksinin' ilişkisinden bir olumlu ya da 'bir artı' çıkabileceği beklentisinden hareketle, söz konusu eşlemeye eleştirel bakar. Yapay zekanın, insan bedeninde sunumu sinema için yeni bir şey değildir, ancak çağdaş mit üretimi yaparak geleneksel olanı yeniden yorumlama ereği, kadınlığı ötekileştirme ya da yapay zekayı ötekileştirme taktiklerine yeni ve diyalektik bir yaklaşımın katalizörüdür. Kadına yönelik cinsel ve ırkçı üsluplu bu yaklaşım bir 'Cyborg' yaratımında olduğu gibi post-insanlığın biyolojisini düşleyen metis bir yaratım (Ferrando, 2014: 42-43) değildir, ancak post-kadınlığın kimlikli metisliğini okumayı düşleyen bir akademik düşünce tarafından anlamlandırılması gereken bir iktidar yaratımıdır. Nihayetinde toplumsal cinsiyet organik değil, performatiftir ve filmdeki kadınlık, giyilebilen cinsiyet rollerinden ibaret bir 'drag' (Rupp v.d., 2010) olarak ele alınmalıdır.

Ex Machina, bilgisayarların toplumsal yaşamdaki yerlerine ilişkin bazı tezlerin temsili sınamasını yapan çok sayıda örnekten yalnızca biridir. Film ilk bakışta, insanlar ve bilgisayarlar arasındaki ilişkiyi çok yönlü düşünen İnsan-Bilgisayar Etkileşimi-HCI (Rautaray ve Agrawal, 2012) ve Sosyal Aktörler Olarak Bilgisayarlar-CASA (Kim v.d., 2019: 249) yaklaşımlarının popüler bir yorumu gibi görünür. Oysa filmi özgünleştiren, erkeklerin insan olarak, kadınlarımıza yalnızca yapay zeka olarak sunulması ve Kutsal Kitap (Eski ve Yeni Ahit) mitlerini referans alan

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

anlatısal dizgede ‘yaratıcı’ olanın (Nathan), mitlere zıt olarak ‘yaratılanı’ kendi ‘suretinde/benzeyişinde’ değil³, kadın olarak yaratmasıdır. Yapay zekanın tecimsel ve sinemasal yaratımlarında hep bir insan-biçimsel (antropomorfik) yönelim olduğu yadsınamaz. Bu insan-biçimsellik, genel olarak bir tür kadın-biçimsellik olarak işler.

Kadın-biçimsellik ya da kadın bedeninin sürekli biçimlendirilmesi, yapay zekaya bir tür ‘drag’ olarak giydirilen post-kadın kimliğinden ibaret değildir. Nitekim heteronormativitenin kısıkcındaki kadın bedeni, bir ‘yeniden üretim sisteminin’ opsiyonlarına göre sürekli yeniden üretilir (Atwood, 2016: 2). Öyleyse Ex Machina filmindeki yeniden üretimin kadın bedenini yapay zeka opsiyonuna uyarlaması, üretim ilişkilerinin tarihselliği bakımından bir yenilik değildir. Boston Women’s Health Colective/Boston Kadınlarının Sağlığı Kolektifi (1970), kadınlar ve bedenlerinin yeniden üretiminin, medikal, anatomik, kapitalist, psikolojik, seksüel, mitsel, doğumsal, kürtajla ve hamilelikle ilgili birçok alanda gerçekleştiğini deklare eder. Bu deklarasyon, bugünün sinemasında, medyasında, sosyal medyasında, edebiyatında, sanatında, pazarlama dünyasında, siyasetinde ve gündelik konuşma bağlamlarında süreğenliğini gösterir. Bu yeniden üretim ilişkisi içinde kadın ya edilgendir ve kadınlığının ikincil cinsiyetin arka planı olmasına bağlı bir ‘hizmetli’ görevi görür (Moi, 1999) ya da cinsiyetinin metalaştırılması/nesneleştirilmesi sorunu (Szymanski v.d., 2011) ile yüzleşmek zorunda bırakılır. Bu iki sorunun, yapay zekanın kadın olarak üretilmesi ya da kadının yapay zeka olarak yeniden üretilmesi sürecindeki keskinliğine bakılarak heteronormativitenin devamlılığının izi sürülebilir. Çünkü bir ‘nesne’ olan yapay zekanın, ‘nesneleştirme teorisinde’ yer alan bedensel imgenin nesneleştirilmesi sorunu (Calogero, 2012) ile yakın ilişkisi vardır. Üstelik bu yakın ilişki, yapay zekanın kadın formunda ‘gerçekten bir nesne’ içermesi bakımından önem kazanır. Bu aşamada

³ Tekvin’e göre (1/26-27), Tanrı Adem’i yaratmadan önce ‘insanı kendi suretimizde, kendi benzeyişimizde yaratalım’ der.

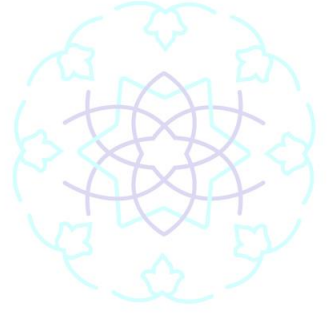
Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

yine ‘kadın bedeninin yapay zeka olarak nesneleştirilmesi’ ve ‘yapay zekanın kadın bedeni olarak yeniden nesneleştirilmesi’ gibi bir dilemma söz konusu hale gelir. Ayrıca, ‘işgücü olarak yapay zekanın kadınlaştırılması’ sorunu da göz önündedir. Endüstriyel işgücü (robot) ya da kişisel asistan olarak tasarlanan yapay zekalardaki kadınsı özellikler (ses ve görünüm), kadının edilgenleştirilmesi, işçileştirilmesi ve hizmetçileştirilmesi gibi sömürgeci bir katmanı kurar (Costa & Ribas, 2019).

Toplumsal cinsiyet, bedensel veyahut biyolojik olmadığı gibi, Butler’a göre (2019: 77) ‘cinsiyet belası’ da esasen bedensel değil performatiftir. Bir dizi sergilenmiş performans bütünü olan cinsiyetin, bedenlere giydirilmesi ile yapay zekanın insan-biçimsel varlığına giydirilmesi arasında pek bir farklılık yoktur. Nitekim toplumsal cinsiyet, heteronormatif kalıplar dışına çıktığında, erkek bedeninde kadınlık ya da kadın bedeninde erkeklik gibi üçüncü ihtimali içeren queer bir üslupla da ifade edilir. Temeli güçle sağlamlaştırılan patriyarkal bir şiddete dayanan heteronormativite (Lloyd, 2012; Yep, 2008; Peake, 2017), erkek ve kadın farklılığı üzerinden simgesel ve epistemik şiddetler içerir. Yapay zeka ve insan arasındaki heteronormativite de benzer biçimde bir güç savaşımı, şiddet ve patriarşi düzeni içinde temsile aktarılır.

Cinsiyetin arkaplanındaki ‘kimliğin altüst edilişi’ sorunsalını performatif olarak yorumlayan Butler (2019: 226), taklitçi cinsiyet performanslarının bedenleri kuşattığını savunur. Cinsiyet, bu görüşe göre mimetiktir ve kolektif taklitle var edilir. Yapay zekanın kadınlığı da onun bir kadın oluşundan değil, kadınlığı taklit edişinden ibaret sayılabilir. Nihayetinde o, nümerik bir temsildir (Manovich, 2001: 27) ve doğal olarak bedensizdir. Bir cinsiyete sahip olması mümkün olmayan yapay zekanın, kadınmış gibi gösterilmesinin tesadüfe dayanması da en az cinsiyeti kadar imkansızdır.

**Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın
Sinemasal Yeniden Üretimi**

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Deleuze ve Guattari'nin (2005: 149) '*organısız beden*' (*The body without organs*) düşünceleri, yaşamak için tüketmekten ve organlarının varlığını korumaya koşullanmış düşkünlükten bağımsız, yersiz-yurtsuz ve organlar ile sınırlanmamış bir ontolojiyi kasteder. Makinesel/sayısal nitelikli bu tarz bir varoluş, varlığı kuşatan organik kültürün de dışına çıkar ve deneysel bir aşkınlık duygusu ile Kartezyen aşkınlıktan daha gerçekçi ve ampiriktir. Oysa, Kartezyen görüşte bilginin bile erkekleştirilmeye çalışıldığı düşünülürse (Adam, 1996: 47-48), organısız bir beden olarak yorumlanmasında behis olmayan yapay zekanın kadınlaştırılması da anormal değildir.

Yukarıdaki teorik çerçeveden hareketle bu çalışmada, '*Ex Machina* filminde yapay zeka ve kadın kimliği arasındaki ilişki göstergesel olarak nasıl kurulur?' temel sorusuna yanıt aranmıştır. Bu temel soru, 'kadınlık ve erkeklik performatif ya da drag olarak filmde nasıl sunulur?' ve '*kadın ve erkek karakterler birbirleriyle nasıl ilişkilendirilir?*' alt sorularıyla tali ilgilere dağılır.

Filmdeki anlatıyı yapıbozumsal anlamak için göstergebilimsel çözümleme metodu kullanılmıştır. Bu bağlamda film, dizimsel (syntagmatic) ve dizisel (paradigmatic) yaklaşımla çözümlenerek, karakter tahlilleri, olay örgüsü serimlemesi, gösteren-gösterilen kurgusunun açımı ve temel kavramsal zıtlıklar tartışması yapılmıştır. Çalışmada göstergebilimsel metot kullanımının nedeni, söz konusu kimlik kurulumlarının sembolik göstergeler aracılığıyla yapılmasıdır. Filmdeki post-kadınlık bu haliyle ileri düzeyde ideolojik v semptomatiktir.

Yapay zekaya yönelik ideolojinin somut/pratik olarak toplumsal cinsiyetle yakın ilişki, objeler naturasından farklı bir semptomatiğe sahiptir. Çünkü hegemonyanın kendini 'evrenselleştirme' düşüncesi, gerçekliğini semptomlar ve sembolikler yoluyla somutlar düzlemine doğru akar. Žižek'in (2011: 70), Lacan'ın tabiriyle '*sinthome*' olarak adlandırdığı bu simgesel yaratı, gerçeklik ve onun belirtisi arasındaki farklılıktan, bir bakıma 'oluş' ile 'görünüş'

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2

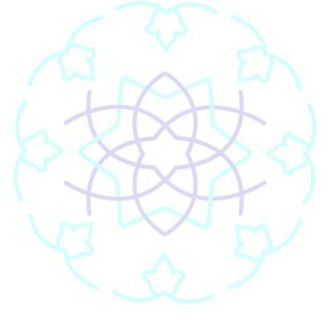
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

ayrışmasından kaynaklanabilir. Bazense, protagonist ile antagonist arasındaki farkın *sinthome*'u, doğrudan gerçekliğe bağlı değildir. İmgeselliği ve simgeselliği ile birlikte var olan *sinthome*, bir imaj olarak da vardır. Bir imaj olarak antagonist ise 'ileri-farkı' getirir. İki uzlaşmaz kutbun 'gösterilensiz gösteren' farkları aynı görünmez. Yalnızca *sinthome* olarak fark, hegemonik bir anlamla ve ideolojik/hegemonik boşlukları dolduran bir olumlama ile onun olumsuzlanması arasındaki ayrımla anlaşılır (Žižek, 2009). Çünkü kadın ve erkek olarak her ikisinin de filmdeki gerçekliği belirtiseldir, simgeleri kimlik hakkında kullanmasının insan-biçimciliğine sırtını dayar. Ancak her ikisinin de dayanak olduğu diyalektik öznelerin ilişkisi, yalnızca özselliklerindeki tekillik ile sınırlandırılmaz. Žižek (2014: 104), '1+1=3' eşitliği ile, tikeller arası ilişkinin onların kendileriyle sınırlandırılmayacak artı durumdaki ötekiliklerin fazlalığını ürettiğini savunur. Dolayısıyla erkek protagonist ile kadın ya da yapay zeka antagonist arasındaki mücadelede, diyalektik ayrımın oluşturduğu karşılıklı ötekilik olarak bir üçüncü form, sentez olarak kendini sürekli var eder. Üstelik kadın olarak yapay zeka antagonistin kendi meta-anlatılarını kurmaya başladığı an itibarıyla tersine dönen diyalektik ilişki, öznelerarası denklemin eşitliklerini alışılmadık şekilde kırmaya devam eder.

Ex Machina: Yapay Zekanın Kadınsal Formu ya da Kadının Yapay Zekasal Formu

Hepimizin cebinde ya da etrafında vâd olan yapay zekâ, yani telefonlarımız ya da bilgisayarlarımız yapmış olduğumuz her aramanın sonuçlarını kaydeden bir makinaya vermektedir. Bu kayıtların toplandığı makinenin insan bilincine ulaşmasını konu alan Ex Machina, bunu sinematografik bir bağlamda ele almıştır. Filmin kodlama, yani anlam inşa etme süreci, yapay zekâ, insan ve çatışma çerçevesinde oluşmaktadır. Yapay zekânın kadın formu almasının, toplumsal hayata uyum sağlama adına bir örtü görevinde olduğu anlatı, kadın kimliğinin temsili üzerine olumsuz imgeler oluşturmaktadır.

Filmdeki Baskın Karakterler

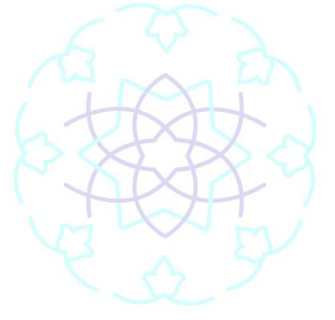
Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Araştırmanın teorik altyapısının aktarıldığı bölümde, film anlatılarının genellikle ‘bedenleri’ merkeze aldığı ve verilmek istenen mesajın, bir beden film içi failliğinin yanı sıra, o bedenin bizatihi kendisinde somutlaştığı mevzusunun değinilmiştir. Bu bakımdan, bir filmdeki bedenler, yalnızca tek bir kişiliği ya da kimlik modelini temsil edecek kadar sığ ve tanımsız değildir. Her bir beden, ona arka çıkan anlamlar silsilesinin, imge ve metaforlarını somutlayan özellikler taşımakta, çoğu zaman kolektif bir fikrin prototipi, rol modeli ya da en ideal tiplemesi/kahramanı olmaktadır. Bu bağlamda filmde yer alan baskın karakterler/bedenler aşağıda açıklamasıyla sunulmuştur.

Nathan (Oscar Isaac): Bu karakter, çok küçük yaşta kodlarını yazdığı bir arama motorunun sahibidir. Sonu olmayan bir zenginlik içerisinde, kadın formuna ait yapay zekâ yaratılması için çalışmakta ve kendisini insanüstü (Tanrısal) bir bağlamda görmektedir. İnsanlardan izole edilmiş üssünde yaşamaktadır. İsteddiği zaman istediği bilgiye ulaşabilen ve noksansız gibi görünen bir zekâyâ sahip olan bu karakter, filmde yaratıcı/tasarımcı olarak konumlandırılmaktadır. Nathan, Eski Ahit’te Kral Davut’a peygamberlik eden tarihsel karakterden esintidir.

Caleb (Domhnall Gleeson): Nathan’ın yazılım firması olan Blue Book’ta programcı olarak çalışmaktadır. Yaratılan yapay zekâyı test etmek için en uygun soruları soracak zekâyâ sahiptir. Nathan’a oranla daha duygusal ve ikili ilişkilere insani yönden bakabilen karakter, ailesi ve kız arkadaşı olmayan ve kandırılmaya uygun görünümündedir. İnsanlığın (Adem’in) temsili konumundadır. Caleb, Eski Ahit’te geçen sadık bir karakter olmanın yanı sıra İbranice’de ‘köpek’ anlamına gelen bir addır. Köpek vurgusu, ayartılmaya müsait sadakat ve saflık nitelmesi yapmak için kullanılmış görünmektedir.

Ava (Alicia Vikander): Filmde kadın formunda yapay zekâyâ sahip robotu canlandıran Ava, gerçekliğe en yakın karakter olarak 25 Ekim 2017 tarihinde hayatımıza giren Robot

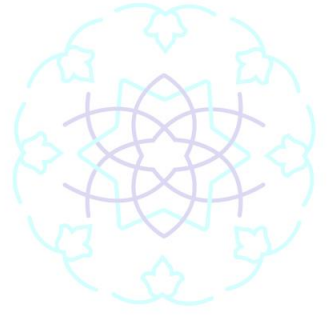
Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Sophia'nın temsili görünümündedir. Yaratıldığı ilk günden itibaren yaşadığı odadan hiç çıkmamış olan karakter, sahip olduğu bütün bilgilerini, internet sayesinde anlık olarak güncellenen yapay zekâsından almaktadır. Sophia gibi o da bütün teknolojileri anlama ve kullanabilme yetisine sahiptir. Kendisini insan olarak gören ve insani bütün duygulara sahip olan karakter, film boyunca Caleb tarafından yapay zekâ olup olmadığı üzerine test edilmektedir. Ava adı, Eski Ahit'te bir 'yardımcı' olarak yaratılan ve Adem'i (insanı) ayartmasıyla büyük günahı işleyen Havva'nın (Eva) bir tür esinidir. Ancak davranışları itibariyle yine Eski Ahit mitolojisinde yer alan 'Lilith' ile benzerlikleri de ifade edilebilir.

Kyoko (Sonoya Mizuno): Film içerisinde diyalogu yoktur. Nathan'ın ev işleriyle ilgilenen kadın formunda bir robottur. Konuşmamaya programlanmıştır. Sadece kendisine programlanan işleri yapmaktadır. Edilgen, kimliksiz ve 'dilsiz' bu kadın formunun, madun bilincini yansıtan bir suskunluk ile hegemonik kadınlığı temsil ettiği söylenebilir.

Dizimsel Çözümleme

Film anlatısı, dizimsel çözümleme kapsamında 7 temel kesite ayrılmış, her bir kesitte kendi içinde anlamlı olan bir kodlama biçimine mercek tutulmuştur. 7 temel kesite ayrılmasının sebebi, film boyunca yapay zekânın 7 oturumda test edilmesiyle ilgilidir. Her bir seans kendi içerisinde ve anlatının bağlamından kopmadan incelenmiştir.

Oturum 1. Başlangıç: Tanışma

Filmin başında, olayın art alanı, yani 'başlangıç' noktası olarak yazılım şirketinde çalışan Caleb'in, yapılan yarışmada patronu olan Nathan ile bir hafta baş başa geçirilecek bir tatil kazandığı sahne gösterilmiştir. Uzun bir helikopter yolculuğu sırasında pilotun Caleb'a dönerek iki saattir patronunun arazisi üzerinde uçtuğunu söylemesi Nathan'ın zenginliği ve gücüne işaret adına bir ön hazırlık niteliğindedir. Ormanın ortasında bir üsse gelen Caleb, burada Nathan ile

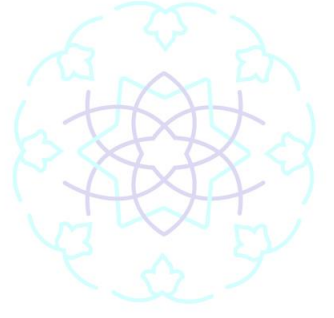
**Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın
Sinemasal Yeniden Üretimi**

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

tanışır. Nathan, Caleb'a kendisini buraya tatilden ziyade, yaratmış olduğu yapay zekâya Turing Testi için çağırdığını söyler. Test kameralarla gözetlenen bir odada geçecektir. Test bir insanla bilgisayarın etkileşime sokulmasıdır. Testi uygulayan insan, bilgisayarla etkileşime girdiğini anlayamazsa test başarılı olur. Bu sonuç bilgisayarın artık bir yapay zekâya sahip olduğunun göstergesidir. Caleb Turing Testinde karşısındakinin insan mı? Yoksa bilgisayar mı? Olduğunu bilmemesi gerekirken, Ava'yı yani kadın formuna sahip robotu görür. Buradaki asıl neden karşısında bir robot olduğunu bildiği halde onun bir bilincinin olup olmadığını anlayabilmesiyle alakalıdır. Caleb ile Ava arasında geçen ilk diyalog şöyledir.

Caleb: Kendin hakkında bir şeyler söylereyek başla.

Ava: Ne öğrenmek istersin?

- *Aklından ne geçiyorsa.*
- *Kaç yaşında olduğumu öğrenmek ister misin?*
- *Evet*
- *Bir'im ben.*
- *Bir ne? Bir yıllık mı bir günlük mü?*
- *Bir.*

Ava'nın yaşının ardından yıl veya gün söylememesi, filmin "Singularity" yani tekillik zamanda geçiyor olmasıyla bağlantılıdır. "Singularity" yakın gelecekte yapay zekânın insan zekâsını geçeceği varsayımsal bir nokta olarak gösterilmektedir. Ava için geçmiş, gelecek ya da şimdiki zamanın hiçbir anlamı yoktur. Dijitalleşen dünyada insanlık için geçerli olan klasik zaman kavramının anlamını yitirdiğini artık yapay zekâ için tekillik zamanının anlam inşa ettiğini çıkartabiliriz.

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

Kyoko, Nathan'ın üssünde ev işleriyle ilgilenen kadın formunda bir robottur. Filme feminist bir yaklaşımla bakılacak olursa, geleneksel toplumlarda kadına yüklenen ödevler, aynı şekilde Kyoko üzerinde hayat bulmaktadır. Yemek, temizlik ve evin diğer işleriyle uğraşan Kyoko, filmde egemen güç olan erkek karakterin (Nathan) hizmetlisi görevindedir. Feminist araştırmanın temelinde yatan anlayış, baskın olan erkek yönelimli perspektifi düzelterek kadına söz hakkı vermeye çabalar. Fakat filmde tam tersi görülmektedir. Kadına söz hakkı vermek yerine, fiziksel olarak kadınsal özellikleri eksiksiz olan fakat elinden konuşma hakkı alınmış, sadece işini yapan robot formatındadır.

Oturum 2. Günahın Doğum Öncesi

Testin ikinci oturumunda, Caleb, Ava'nın sorularına cevap verdiği esnada elektrik kesintisi yaşanır. Elektrik kesintisine sebep olan Ava'nın gücünü aldığı elektrik sistemine aşırı yüklenmesidir. Kesintiyle birlikte kameralar devre dışı kalır. Gözetlenmediğini düşünen Ava, tıpkı bir insanın birisinden saklanarak konuştuğu gibi sesini kısar ve boynunu eğerek:

- *Caleb, yanılıyorsun.*
- *Hangi konuda yanılıyorum?*
- *Nathan hakkında.*
- *Hangi kısmında?*
- *O senin arkadaşın değil.*
- *Afedersin Ava, anlayamadım.*
- *Ona güvenmemelisin. Söylediği hiçbir şeye inanmamalısın.*

Elektriklerin geri gelmesiyle kameralar devreye girer. Hiçbir şey olmamış gibi devam eden Ava, kitaplardan bahsederek eğer ortak kitaplarımızı bulursak konuşacağımız konuları bulmuş oluruz der. Bütün bu diyalogların, insanlık tarihinin başlangıcı olarak kabul görülen, Havva ile Adem'den beri, kadın kimliğinin, kandıran, yanıltan, manipüle eden, ve kendi arzusu

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

için erkeği kullanan bir yapıda olduğuna gönderme yapılmaktadır. İnsanlık tarihinin başlangıcı sayılan Havva ile Adem'in hikayesinde yasak meyveyi yemek için Adem'i, Havva ikna etmiştir. Bu eylemin sonunda cennetten kovulmuşlardır. Burada ise Yapay zeka tarihinin ilk üretimi olan Ava, kendisi için tek çıkış yolu olan Caleb'ı yanıltarak oradan çıkmanın peşindedir. Ava'nın Yapay Zekâ Sophia'yı temsilini unutmadan eklemeliyiz ki tasarımcısıyla yaptığı bir konuşma esnasında "bütün insanlığı yok edeceğim" demesi Ava'nın bu yanıltıcı ve düşmansı hareketlerini açıklamamıza yardımcı olabilir.

Akşam yemeği sırasında Nathan, Caleb'a elektrik kesintisi sırasında ne olduğu sorar. Göremediği tek kısmın orası olduğu ve merak ettiğini söyler. Caleb ise hiçbir şey olmadı diyerek Ava'nın yaptığı konuşmayı gizler. Tekrardan Havva ile Adem'in hikayesine gelecek olursak, o meyvenin yasak olduğu yaratıcı tarafından kendilerine söylenmiştir. Burada ise kendisini yaratıcı olarak gören Nathan, aynı hikâyede olduğu gibi Ava ve Caleb tarafından kandırılmaya başlar.

Bir başka sahnede Nathan, Caleb'a laboratuvarını gösterir. Ava'yı yarattığı yerin burası olduğunu söyler. Ava'ya yüz ifadesi verirken, dünya üzerinde bulunan bütün cep telefonlarının kamera ve sesleri ileten aletlerden aldığı verileri kendi sistemine yönlendirerek yaptığını anlatır. Dünya üzerindeki bütün cep telefonlarını hacklediğini söyleyen Nathan, üstelik bütün bunları şirketler biliyor. Fakat onlarda bu yola başvurduğu için bana seslerini çıkartamıyorlar der. Film anlatısından hareketle, egemenlik ve bağımlılık ilişkilerinin teknoloji aracılığıyla daha da geliştiği, egemen kesimin teknolojinin de araçlarını kullanarak kitleler üzerinde denetimini artırdığını söylemek yanlış olmaz. Devamında Ava'nın düşünebilme kabiliyeti üzerine konuşan Nathan' Caleb' şunları söyler.

- *Arama motoru. Orada çok fazla ham madde var ama insanlar onunla ne yapacağını bilmiyor. Rakiplerim arama motorundan alışveriş siteleri ve sosyal medya üzerinden gelir elde etmeye kafayı fena halde takmışlar. Arama motorlarının, insanların düşündüklerinin*

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

bir haritası olduklarını sanıyorlar. Ama aslında insanların nasıl düşündüğünün bir haritası. Dürtü. Tepki. Değişken. Kusurlu. Düzenli, karmaşık.

Bu konuşma bağlamında, George Orwell'in '1984' isimli romanındaki görüşlerini anımsayacak olursak, teknolojinin güç ilişkilerini nasıl pekiştirdiğini ve gücün denetimi nasıl teşvik ettiğini, egemenin daha egemen, bağımlının daha bağımlı olmasını sağlamada nasıl etkili olduğu bir kez daha düşünülebilir. Orwell'in dediği gibi gelişen teknolojiyle dijitalleşen hayatımızda, sanki insanlar artık evlerinde, kendi özel alanlarında bile “elektronik göz” tarafından izleniyor sanısına kapılmaktadır.

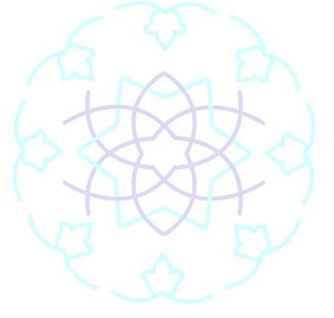
Burada sinematografik anlatının vurguladığı bir diğer nokta Yapay Zekâ Sophia'nın tasarımcısı olan David Hanson'ın bazı açıklamalarıdır. Hanson, Sophia'nın 62 farklı yüz ifadesini gösterebildiğini ve onu tasarlarken bir aktivist olan Audrey Hepburn'ün görünümünden ilham aldığını söyler.

Oturum 3. Yapay Zekâdan Kadınlığa

Turing Testinin üçüncü oturumunda Ava, robot görünümünü kapatacak kadın kıyafetleri giyerek Caleb'in karşısına çıkar. Ava, “beni çekici buluyor musun?” Diye sorar. Bu sahne çok önemlidir, çünkü filmin başından beri test edilen Ava, edilgen konumdan çıkarak Caleb üzerinde etken konuma geçmiştir. Bu konumlama değişikliğine sebep ise Ava'nın kadın imgesidir. Ava tarafından sorulan sorunun altında yatan derin anlama bakacak olursak, Ava, kurtuluş olarak gördüğü Caleb'a, kendisinden hoşlandığını mikro ifadelerle hissettiğini söyleyerek onun üzerinde artık bir kontrol mekanizması kurmaya başlamıştır. Caleb ise Ava'yı doğrular bir ifadeye bürünür. Bu sahneden sonra gelecek bütün konuşmalarda, bir robot ile onu teste tabii tutan bir insan arasında değil, bir kadın ile erkek arasında geçtiği resmedilmektedir. Bunun önemi Turing testinin bittiği ve artık kurtuluş için yapılacak planın uygulanmaya geçilmesi demektir.

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

Buraya kadar gördüğümüz sahnelerde, hapsolan kadın imgesi, kurnazlığı ve yanıltıcı hareketleriyle kontrolü eline alan bir temsile dönüşür.

Üçüncü oturumun ardından değerlendirme yapan Nathan ile Caleb arasında geçen diyalog bize Ava'nın kadın formunda olmasının nedenini açıklamaya ipucu vermektedir. Caleb, Nathan'a şunu sorar:

- *Peki ona neden cinsiyet verdin? Yapay zekânın cinsiyete ihtiyacı yok ki. Gri bir kutuda olabilirdi.*
- *Aslında bunun doğru olduğunu sanmıyorum. Bana cinsel boyutu olmayan bilinç, herhangi bir seviyede hayvan ya da insan örneği verebilir misin?*
- *Evrimsel üreme gereği olarak cinsiyetleri var.*
- *Hangi zorunluluk gri bir kutunun gri bir kutuyla etkileşimini gerekli kılar? Etkileşim olmadan bilinç olabilir mi?*

Yukarıda geçen diyalogda Nathan'ın etkileşim olarak gördüğü şey cinselliktir. Caleb bu cinselliğin verilme nedenini bir yanıltma aracı olarak görmektedir ve bunu sorgular. Buraya kadar olan sinematografik anlatıya genel bir perspektiften bakacak olursak, Ava'ya kadın formunun verilme sebebi, erkek egemen bakışın temsili niteliğindedir. Kadının cinselliği temsil etmesi, sinemanın ilk örneklerinden beri süregelen bir temsil yöntemidir. Feminist film teorileri sinemanın özü itibarıyla dikizci ve gözetlemeci olduğunu ileri sürer. Filmin anlatısında Nathan, Ava'yı kameralarla 24 saat izlemektedir. Sürekli denetim ve gözetim altındadır. Ava'nın kadın temsili, Nathan'ın arzularının nesnesi olarak konumlanmaktadır.

Oturum 4. Mary'nin Odası

Testin 4. Oturumunda Ava ile Caleb karşılıklı sohbet etmektedirler. Sohbetin konusu Mary'nin odası adlı bilimsel bir deneydir. Deneyden kısaca bahsedecek olursak, Mary bir bilim kadınıdır ve renkler üzerine uzmandır. Siyah-beyaz bir odada yaşayan Mary, renkler üzerine

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

bilinecek bütün teorik bilgilere sahip olmasına rağmen odadan hiç çıkmamış ve deneyimlememiştir. Dış dünyayı sadece siyah-beyaz bir televizyondan izlemektedir. Bilgileri sadece teoriktir. Günün birinde yaşadığı odadan çıkan Mary, gökyüzünün maviliğini görür ve o ana kadar hissetmediği bir şeyleri deneyimler. Bahsi geçen deneyin amacı insan ile bilgisayar zihninin farkını kavramak olarak düşünülebilir. Bilgisayar siyah-beyaz odadaki Mary, insan ise dışarı çıkan Mary'dir. Burada Mary ile Ava'nın benzerlikleri oldukça fazladır. Ava'da tıpkı Mary gibi bir odada yaşamakta ve bilgileri sadece teorik düzeyde kalmaktadır. Bütün bu konuşmaların ardından Ava, elektrikleri yine keser. Caleb ise Avaya şunları söyler:

- *Neden Nathan'a güvenmememi söyledin?*
- *Çünkü yalan söylüyor.*
- *Hangi konuda.*
- *Her konuda.*
- *Elektrik kesintilerinin sebebi sen misin?*
- *Gözlemlenmediğimiz zamanlarda nasıl davrandığımızı görebilelim diye.*

Yukarıda geçen diyalog filmin dizimsel çözümlemesi hususunda önemli konumdadır. Ava, Caleb'ı yanıltarak gözetim altında tutulduğu odadan çıkışının yollarını ararken, Nathan'ı düşman olarak göstermektedir. Caleb'ın kendi tarafında olmasını sağlamak içinde yine kadınlığını kullanma yolunu seçerek baş başa kaldığımızda "nasıl davrandığımızı görebilelim" cümlesini kurar. Burada yine kadın temsiline olumsuz bir gönderme görebiliriz. Ava, kendi kurtuluşu için, Caleb ile arasında duygusal bir bağ kurmanın içerisinde ve bunu kadınlığını kullanarak yapmaktadır. Dikkat edilmesi gereken diğer önemli husus ise Ava'nın Yapay Zeka olmasının yani gerçek bir insan olmamasının Caleb için hiçbir önemi kalmamıştır. Bunu sağlayan temel nokta ise kadın kimliği üzerinden yaratılan cinsellik temsilidir. Nathan' Ava'nın yanına

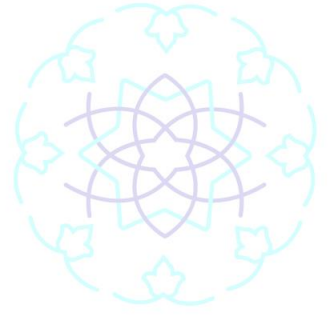
Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

giderek yapmış olduğu bir resmi parçalayarak yere atar bu sahneyi Caleb, kameralardan izlemektedir.

Oturum 5. Ayartılma

Testin bu oturumunda Ava, Caleb üzerindeki hâkimiyetini duygusal bağlar ile oluşturmaya çalışmaktadır. Diğer oturumlardan farklı olarak bu sefer sadece Ava soru sorarken Caleb cevaplayan taraftadır. Daha öncede belirtildiği gibi kontrol artık Ava'nın eline geçmiştir. Ava'nın sorduğu sorular Caleb'ı tanımaya yöneliktir. En sevdiği renk, en eski hatırası ve iyi bir insan olup olmadığına yönelik sorulardır. Burada Yapay Zeka olmaktan çıkan Ava karşı cinsini tanımak isteyen kadını temsil etmeye başlar. Tabi bu sorular Caleb ile arasındaki yakınlaşmayı pekiştirmek için seçilen sorulardır. Konuşmanın devamında Ava, Caleb'a kendisinin testinin olumsuz olması durumunda kapatılıp kapatılmayacağını sorar? Ve ardından ekler:

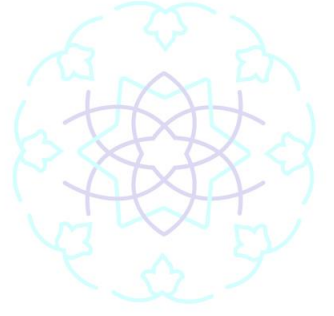
- *Seni test edip kapatabilecek insanlar var mı?*
- *Hayır yok.*
- *Benim neden olsun o zaman*

Caleb'in cevap vermemesi, Ava'ya olan duygularıyla alakalıdır. Artık onu test eden olmaktan çıkıp ona ilgi duyan birisi olmuştur. Ava, yapmış olduğu resmin parçalarını birleştirir ve Caleb'a gösterir. Caleb kendi fotoğrafını görür. Burada Nathan'ı ötekinin olumsuzlaması olarak görmekteyiz. Ava' Nathan'ı ortak düşmanları olarak göstermektedir. O esnada elektrikleri kesen Ava, seninle birlikte olmak istiyorum, benimle birlikte olmak istiyor musun der. Bu konuşmadan anlaşılacağı üzere Ava, Caleb'ı oradan çıkış yolu olarak görmekte ve bunun için onu kullanmaktadır. Bu bağlamda kadın kimliğinin, ötekileştiren, gerçekleri çarpıtan rolüne atıf yapılarak olumsuzlandığı görülmektedir.

**Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın
Sinemasal Yeniden Üretimi**

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

Caleb, Nathan ile olan konuşmasında Ava'ya ne olacağını sorar ve onun versiyonunun her seferinde yükseltilecek devam edeceğini ve değişeceğini öğrenir. Bu durumdan etkilenen Caleb artık Ava'ya yardım etmek için ortak düşman olarak gördüğü Nathan'ı sarhoş ederek güvenlik sistemi ayarlarını değiştirir. Artık elektrikler kesildiğinde bütün kapılar açık olacaktır.

Oturum 6. Kaçış Planı

Turing Testinden çıkararak artık buluşmak için fırsatlara dönüşen oturumlar Caleb ve Ava için kaçış planı yapılacak zaman dilimlerine dönüşmüştür. Ava'nın yönlendirmesiyle Nathan'a düşman olan Caleb, Ava'yı orada tutsak olan bir insan olarak görmeye başlamış ve oradan çıkarmak için bir plan yapmıştır. Bütün gün Nathan'ı sarhoş edip akşam bayıltacağı ve saat on olduğunda elektrikleri keserse kapıların açılacağını söyleyen Caleb, Ava ile o saatte oradan kaçabileceklerini anlatır. Bu arada Nathan, sürekli elektrik kesintilerinden şüphelenmiş ve odaya pille çalışan bir kamera yerleştirmiştir ve bütün konuşmalara şahit olur. Nathan, Caleb'in Ava tarafından kandırıldığını göstermek için video kayıtlarını izletir. Filmde geçen bütün bu anlatılardan hareketle, insan, yapay zekânın manipülasyonuna, yanlış yönlendirmesine ve yalanlarına inanabilir mi? Sorusunu bize sordurmaktadır. Teknolojik gelişmelere olumsuz yaklaşan birçok görüşün ortak savı, insanlığın kendi eliyle kendi sonunu getireceğidir.

Plan başarılı olmuş ve Ava, artık kilitli tutulduğu odadan çıkmıştır. Nathan, Ava'yı kendi odasına gitmesi yönünde uyarırken, Ava'nın saldırısına uğrar. Ava'yı etkisiz hale getirdiği sırada elinde bıçak ile görünen Kyoko Nathan'ı sırtından bıçaklar. Nathan, Kyoko'yu etkisiz hale getirdiği sırada Ava, bıçağı alır ve bu sefer Nathan'ın göğsüne saplayarak öldürür. Anlatının bu sahnesindeki en önemli unsur, yapay zekâyâ sahip robotların birleşerek insanlığa karşı tehdit olabileceklerini görmekteyiz.

Oturum 7. Yapay Zekânın Özgürlüğü

Ava, Nathan'ı öldürmüş ve Caleb'in yanına gitmiştir. Caleb'a "beni burada bekler misin?" der. Daha sonra kendi seçtiği kıyafetleri giyip gerçek bir kadın formunu yakaladığını hissettiği anda bütün kapıları kilitleyerek Caleb'ı da orada bırakıp evden ayrılır.

Filmde gösterilen son aslında yeni bir başlangıç niteliğindedir. Yapay zekâ kazanmış, insanlık kaybetmiştir. Sadece teorik bilgileri olan bir yapay zekânın dışarı çıkması fakat teori ve pratikte hertürlü deneyimi olan insanın içeriye kilitlenmesi mücadelenin boyutlarını gösteren en önemli sonuçlardan birisi olmaktadır.

Dizisel Çözümleme

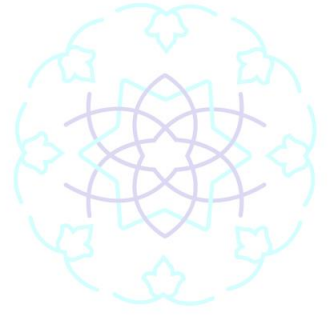
Bu başlık altında, dizimsel çözümleme ile kesitlere ayrılan filmdeki karşıtlık düzeyleri ve gösteren-gösterilen ilişkisine odaklanılacaktır.

Filmdeki Temel Karşıtlıklar

Filmdeki anlamsal ve simgesel karşıtlıkları kuran temel göstergeler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 1. Ex Machina Filminde Anlatıyı Kuran Karşıtlıklar

İnsan (Erkek)	Yapay zeka (Kadın)
Yaratıcı/tasarımcı	Yaratılan/tasarlanan
Dost	Düşman
Yalan	Gerçek
Duygu	Mantık

Filmin geneline bakıldığında, dizimsel çözümlerde de açığa çıkan güçlü kavramsal çatışmaların, aslında birer kurucu kod olduğu anlaşılmaktadır. Filmde, bir taraftan yaratıcı ile yaratılan arasında test etme süreci devam ederken diğer taraftan yaratıcı, yarattığını kontrol etmektedir. Teste tabi tutulan yapay zekâ, gerçeklikleri manipüle ederken, test eden yalanlara inanarak yanlış yönlendirilmektedir. Yaratıcı konumundaki Nathan, mantığı temsil ederken, Caleb ise duygu temsilindedir.

Filmdeki bir diğer anlam kurucu zıtlıklar ise yapay zekâ (kadın) ve insandır (Erkek). İnsanın, yapay zekâyı teste tabii tuttuğu ve yapay zekâ karşısında eksik ve noksan kaldığı gösterilmektedir. Kadının, bir kadın olarak performatifliğinin hegemonik erkeklik tarafından geçerli kabul edilmesi sorunsalı, filmin tematik uğraklarından biridir. Çünkü filmde insan ve yapay zeka arasındaki özsel çatışma, görünüşteki erkek ve kadın arasında yaşanır. Bu durum, yapay zekanın günahını, kadının günahkarlaştırılmasında bir referans olarak kullanma stratejisidir.

Filmdeki Gösteren-Gösterilen ilişkisi

Filmin gösteren-gösterilen ilişkisi, aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

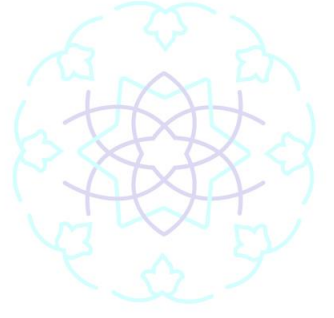
Tablo 2. Ex Machina Filmi Anlatısındaki Gösteren-Gösterilen İlişkisi

Nathan	Yaratıcı/tasarımcı/Erkek
Caleb	İnsanın kendisi/Erkek
Ava	Yaratılan/Suçlu/Günahkar/Kadın
Nathan'ın evi	Teknolojik gelişmelerin yapıldığı laboratuvarlar

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

Bedenlerin/karakterlerin, kimleri ya da hangi odakları temsil ettiği, çözümleme boyunca tartışılmış ve birçok noktada açıklanmıştır. Bu bakımdan, gösteren gösterilen ilişkisindeki önemli hususlardan biri, Ava'nın, yapay zekâ olarak bütün teknolojik bilgiye sahip olmasının yanı sıra, kadın kimliğinin temsili açısından birçok vasıfları barındırmasıdır. Ava, Kadın temsiline olumsuzlama olarak gösterildiği birçok yerde tekrar tekrar vurgulanmıştır.

Gösteren-Gösterilen ilişkisindeki en dikkat çekici olan nokta, yaratıcının filmin sonunda yenildiği ve yarattığı/tasarladığı şey tarafından etkisiz hale getirildiği sahnedir. Çünkü burada örtük anlamda teknolojik karamsarlığın ve karşı duruşun gösterimi yapılmış, insan olan yaratıcı kendi yarattığı yapay zekâ tarafından hem öldürülmüş hem hapis altına alınmıştır.

Son olarak, filmdeki en önemli gösterenler arasında, gerçekte var olmayan bölge olan Nathan'm evidir. Her türlü teknolojik gelişmenin yapıldığı bir laboratuvar görünümünde olmasına karşın uçsuz ormanların ve akarsuların ortasında yer alan bu üs bölgesi, teknolojinin girmediği ve kendi hâkimiyetini oluşturmadığı tek bir alan bile kalmadığını seyircisine aktarmaktadır.

Sonuç Yerine

Post-modern bir film örneği olan Ex Machina'da, kötüyü parmakla göstermek ya da kimin 'kahraman' olduğunu keskin bir dille ifade etmek bir hayli zordur. Özellikle 'eristik bir diyalektik' meselesinde filmde kimin gerçekten haklı olduğunun epistemolojisi değil, doksolojisi yapılabilir ve hakikate hükmedecek anlam, izleyicinin zihninde bir kanaat olarak kurulur. Filmde erkek, hem protagonist olarak vardır hem de antagonist; hem kötüdür hem de iyi. Filmde yalnızca yapay zeka olarak varlığını gösteren kadın ise hem protagonisttir, hem de antagonist. Ancak o, her iki haliyle de yalnızca kötü ve edilgendir, iyi değildir. Kadın, filmde birçok kimlikte vardır, ancak iyi olarak yoktur. Post-modern sinemanın belirsizliği ve meta anlatılardan kopuşu nedeniyle, günahkar tek değildir. Filmde sömürgeci günahkar (Nathan), sömürülen/madun

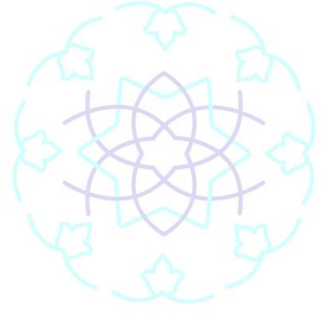
Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

günahkar (Kyoto), ayartan günahkar (Ava) ve tıpkı Adem gibi ayartılan günahkar (Caleb) vardır. Filmde herkes günahkardır ve günahları için bedel öderler. Ava'nın bedeli ise tıpkı Truman gibi (Truman Show), kendi için yaratılmış olan dünyayı terk etmektir. Sömürünün ve ayartmanın olduğu yerde, sömürülen ve ayartılanların günahı üzerine de konuşulmalıdır.

Havva, Adem'in (insanın) ya da protagonistin varlığına 'yardımcı' olmak için bir antagonist değildir. Tıpkı hegemonik erkekliği kabul etmiş ve madun bilincindeki tüm kadınlarda olduğu gibi ikincil aktördür. Oysa feminist akımların çerçevesindeki direnen kadın kimliği, hegemonik erkekliğin antagonistidir. Bu nedenle filmdeki Ava, Kyoto'dan farkı itibariyle bir antagonist olarak çağrılmayı hak eder. Çünkü o, erkekliğin yaratıcılık idealine başkaldırıdadır.

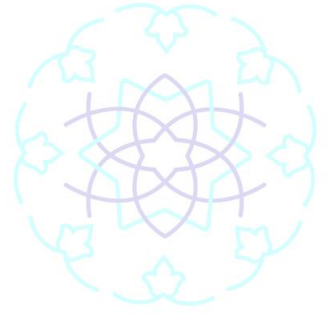
Filmde öne çıkan anlatısal konseptlerden biri olan Turing Testiyle kimin test edildiği mevzuu dikkate değerdir. Test edilen kimdir; karşısındakinin bir yapay zekâ olduğunu bile bile ona inanan insan mı, yoksa kendisini kadın olarak gören bir yapay zekâ mı? Görünüşe göre film, asıl testin, kadın ve erkek arasındaki 'tür' bilincine dayalı ilişkisel kurgunun kendisi olduğu mesajını öne çıkarmaktadır.

Filmin göze batırdığı iki temel soru, yukarıdaki paradoksun kırılma noktası hakkında ipucu verir: *Yapay bir varlık hiçbir zaman bir insan zekâsına ya da bilincine ulaşabilir mi? ve Yapay bir bilincin varlığını nasıl belirleyebiliriz?* Filmde, insan gibi olmak ya da kadın gibi olmak ve bunların zekasına ulaşmaktan kasıt, günahtır. Günah işleyen bir yapay zeka, artık insandır ve filmdeki haliyle kadındır. Oysa, yapay bir bilinç konusu yalnızca nümerik zeka yazılımlarında söz konusu değildir. Çünkü hegemonik erkekliğin inşa ettiği kadın madunluğu, özü itibari ile patriarkal ve heteronormatif yetke tarafından denetlenen bir yapay bilinçtir. Madun kadın bilincinin yapaylığı ile madun bilincini reddeden 'kadın bilincinin' doğallığı arasındaki mesafe, filmdeki kadın ve erkek görünüşleri arasındaki mesafe kadar tezat ve keskindir.

Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın Sinemasal Yeniden Üretimi

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

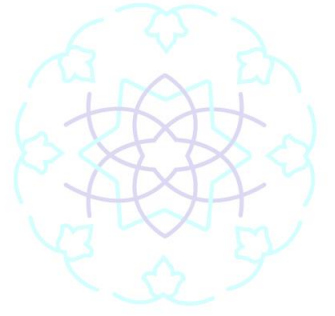
Kaynakça

- Adam, A. (1996). Constructions of gender in the history of artificial intelligence. *Annals of The History of Computing*, 18(3), 47-53.
- Atwood, M. (2016). The female body. Retrieved from <https://sites.lsa.umich.edu/mqr/2016/04/from-the-archive-the-female-body-by-margaret-atwood/> (Accessed date: 04.04.2021).
- Boston Women's Health Colective (1970). *Women and their bodies: a course*. Retrieved from <https://www.ourbodiesourselves.org/cms/assets/uploads/2014/04/Women-and-Their-Bodies-1970.pdf> (Accessed date: 01.04.2021).
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası: feminizm ve kimliğin altüst edilmesi*. Başak Ertür (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Cain, A. J. (2010). Deus Ex Machina and the aesthetics of proof. *The Mathematical Intelligence*, 32(3), 7-11.
- Calogero, R. M. (2012). Objectification theory: self-objectification and body image. Thomas F. Cash (Ed.). *Encyclopedia of Body Image and Human Appearance*. San Diego: Academic Press.
- Costa, P. & Ribas, L. (2019). AI becomes her: discrossing gender and artificial intelligence. *Technoetic Arts: A Journal of Speculative Researchs*, 17(2), 171-193.
- Deleuze, G. & Guattari, F. (2005). *A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia*. Brian Massumi (Trans.). 12th Edition. London and Minneapolis: University of Minnesota.
- Ferrando, F. (2014). Is the post-human a post-woman? Cyborgs, robots, artificial intelligence and the futures of gender: a case study. *European Journal Futures Researches*, 2(43), 1-17.
- Kim, A., Ahn, J. & Sung, Y. (2019). Effects of gender and relationship type response to artificial intelligence. *Cyber Psychology, Behaviour, and Social Networks*, 22(4), 249-253.
- Kim, M. & Kim, E. (2012). Humanaid robots as "the cultural other": are we able to love our creations. *AI and Society*, 28(3), 309-318.

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

- Lloyd, M. (2012). Heteronormativity and/as violence: the sexing of Given Araujo. *Hypatia*, 28(4), 818-834.
- Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. Cambridge: MIT Press.
- Moi, T. (1999). "I am a woman": the body as background in the second sex. *Paroles Gelees*, 17(2), 1-16.
- Müller, V. C. (2016). *Risks of artificial intelligence*. Boca Raton, Florida: CRC Press.
- Papadogiannis, A. S., Tsakoumaki, M. C. & Chandros, T. G. (2010). "Deus-ex-machina" mechanism reconstruction in the theater of Philus, Corinthia. *Journal of Mechanical Design*, 132(2010), 1-9.
- Peake, L. J. (2017). Heteronormativity. D. Richardson et al (Eds.). *The International Encyclopedia of Geography*. New York: John Wiley and Sons. 1-4.
- Rautaray, S. & Agrawal, A. (2012). Vision based hand gesture recognition for human-computer interaction: a survey. *Artificial Intelligence Review*, 43(2012), 1-54.
- Richardson, K. (2020). The complexity of otherness: anthropological contributions to robots and AI. Markus D. Dubber et al (Eds.). *Oxford Handbook of Ethics of AI*. Oxford: Oxford University Press.
- Rupp, L. J., Taylor, V. & Shapiro, E. I. (2010). Drag queens and drag kings: the difference gender makes. *Sexualities*, 13(3), 275-294.
- Szymanski, D. M., Maffitt, L. B. & Carr, E. R. (2011). Sexual objectification of women: advances to theory and research. *The Counseling Psychologist*, 39(1), 6-38.
- Yep, G. A. (2008). The violence of heteronormativity in communication studies: notes on injury healing and queer world-making. *Journal of Homosexuality*, 45(2-4), 11-59.

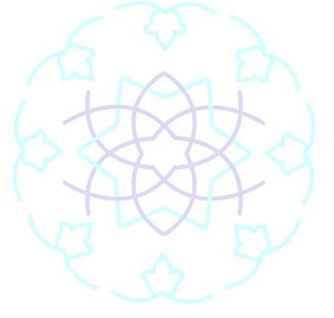
**Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın
Sinemasal Yeniden Üretimi**

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023

BAÇINI

SANAT DERGİSİ / ART JOURNAL

- Žižek, S. (2009). De Capo Senza Fina. J. Butler, E. Laclau ve S. Žižek (Ed.). *Olumsuzluk, Hegemonya, Evrensellik*. İstanbul: Hil Yayın, 237-291.
- Žižek, S. (2011). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. Tuncay Birkan (Çev.). 4. Basım. İstanbul: Metis Yayınları.
- Žižek, S. (2014). Anti-Semitizm Paradoksları. A. Badiou, E. Hazan ve S. Žižek (Ed.). *Anti-Semitizm Üzerine*. İstanbul: Encore Kitapları, 69-108.

**Ex Machina: Yapay Zekânın Post-Kadınlaştırılması ve Kadınsal Günahkârlığın
Sinemasal Yeniden Üretimi**

Yıl / Year: 1, Cilt / Volume: 1, Sayı / Issue: 2
Temmuz / July 2023